

Спр. 40. – Арк. 113-113зв; 9. Там само. – Спр. 747. – Арк. 10,11; Спр. 1519. – Арк. 3; 10. Див.: Еврейский вопрос: поиски ответа. – С. 307-332; 11. Краткая еврейская энциклопедия. – Т. 8. – С. 166; 12. Державний архів Вінницької області (далі - ДАВО).- Ф. П.1. – Оп.1. – Спр. 1711. – Арк. 5; 13. Там само. – Арк. 52; 14. ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 20. – Спр. 2019. – Арк. 131; 15. ДАВО. – Ф. П.33. – Оп. 1. – Спр. 887. – Арк. 46; 16. ДАВО. – Ф. р. 925; Ф. П.1. – Оп.1. – Спр. 1711-1760.

Ір.Вол. Мазур

**ПРОБЛЕМИ ЗБИРАЛЬНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МУЗИЧНОГО ТОВАРИСТВА
ІМ. МИКОЛИ ЛЕОНТОВИЧА НА ПОДІЛЛІ У 20-Х РР.ХХ СТ. ТА ТВОРЧЕ
ВИКОРИСТАННЯ НАРОДНОПІСЕННОГО МАТЕРІАЛУ У ПРОЦЕСІ ВИВЧАННЯ ТА
ВИХОВАННЯ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ НАУКОВИХ ЗБІРНИКІВ КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ «МИКОЛА ЛЕОНТОВИЧ І СУЧАСНА ОСВІТА ТА КУЛЬТУРА»)**

Проблема дослідження збиральницької діяльності народнопісенної творчості є надзвичайно важливою і актуальною, особливо в контексті формування Концепції гуманітарного розвитку України, ініційованої Президентом України В.А. Ющенком та прийнятої 27 березня 2008 р. Всеукраїнським форумом інтелігенції¹. Адже гуманітарний розвиток не може бути здійснено без створення сприятливого життєвого середовища з необхідною інфраструктурою соціально-побутового та культурного розвитку. У цьому середовищі народнопісенна творчість посідає одне із ключових місць, бо народну пісню справедливо вважають енциклопедією буття українського народу, адже саме в народнопісенному фольклорі відображено світогляд народу, його вірування, звичаї та обряди, праця і побут, мораль та ставлення і сприйняття оточуючого світу. Формування психології, етики, естетики, ментальності українця завжди відбувалося саме на основі фольклорних надбань.

Передаючи від одного покоління до іншого народну мудрість, яка в усі часи орієнтувалась на вивірені моральні та естетичні цінності, українці наслідували етнопедагогічну мудрість. Ці скарби народної мудрості віками склалися в певну, досить неповторну й оригінальну систему, що мала за мету збереження «інформаційного» досвіду мудрості народу. Створення певного генетичного етнокоду, що увібрав менталітет українського етносу, особливості народної душі, українського характеру, національного виховання, знайшло оригінальну і своєрідну форму збереження: народнопісенна творчість стала тією духовною скарбницею, яка не тільки увібрала, але й зберегла й передала наступним поколінням усе духовне надбання українського народу. Проблема дослідження та вивчення народнопісенної творчості була в полі зору як професійних дослідників, так і аматорів-краєзнавців. Особливу увагу вони приділили Всеукраїнському музичному товариству ім.М.Д. Леонтовича. На рубежі кінця 80-х рр.ХХ ст. і доби Незалежності України з'являється низка праць, яка засвідчує зацікавленість науковців у дослідженні різних аспектів діяльності Музичного товариства ім.М.Д. Леонтовича як на всеукраїнському, так і на регіональному рівнях. Це, зокрема, праці А.Г. Адаменко і Т.І. Воронкової², Н. Гордійчук³, В. Кузик⁴, О. Бугаєвої⁵, Л. Семенко⁶. Вагомість цієї проблеми засвідчує те, що параметри її окреслено в статті «Музика Радянської України» в енциклопедичному виданні за 1984 р.⁷ та інші⁸.

Предметом пропонованої статті є аналіз збиральницької діяльності Музичного товариства ім.М.Д. Леонтовича на Поділлі у 20-х рр. ХХ ст. , яка міститься у наукових працях Кам'янець-Подільського національного університету. Зокрема 10-12 грудня 1997 р. відбулася перша Всеукраїнська науково-теоретична конференція «Музично-педагогічна і творча діяльність М.Д. Леонтовича в контексті відродження національної освіти та культури». Збірник наукових праць цієї конференції містив 61 статтю. Наступна конференція «Микола Леонтович і сучасна освіта та культура» відбулася в 2002 р. , у якій взяло участь близько 40 учасників, і у збірнику наукових праць опубліковано 37 статей. Творчій спадщині М.Д. Леонтовича і проблемам сучасної національної музичної культури та народній музичній спадщині був присвячений «Збірник наукових праць педагогічного факультету» №XIV. У ньому вміщено 42 наукові праці. Про характер їх та тематичну спрямованість і змістове навантаження свідчать назви розділів збірника: «Творча спадщина М.Д. Леонтовича і проблеми сучасної національної освіти і культури», «Музично-педагогічна спадщина М.Д. Леонтовича і сучасна освіта», «Духовно-музична спадщина М.Д. Леонтовича», «Християнське та етнотрадиційне у творчості М.Д. Леонтовича. Народна пісня – джерело творчої інтерпретаторської діяльності М.Д. Леонтовича», «Слово – поетичний образ у творчості М.Д. Леонтовича», «Джерелознавчий аспект у вивченні спадщини М.Д. Леонтовича», «М.Д. Леонтович і Поділля»⁹.

Зазначимо, що лейтмотивом публікацій збірників є те, що Україна одна з небагатьох країн

світу, де фольклор усе ще існує у первісному вигляді. У цьому чимала заслуга належить музичній фольклористиці. Як і багато інших наук, українська фольклористика, на жаль, не має повного історіографічного дослідження, в якому була б представлена повна картина розвитку фольклористики, зроблено аналіз її здобутків. Адже й досі українська культура зберігає доволі багато таємниць, процес її еволюції наповнений білими плямами, розкриття і вивчення яких допоможе виявити й відтворити справжню картину розвитку нашої культури¹⁰.

Наступною сюжетною лінією, на якій фокусується увага авторів у зазначених збірниках праць, є думка, що на зламі першого й другого десятиліть ХХ століття, коли перед Україною відкривалися перспективи вільного розвитку національної культури, духовні спадкоємці М. Лисенка – М. Леонтович, К. Стеценко, Я. Степовий – приділяли величезну увагу справі згуртування музично – культурних сил молодого республіки, діяльність яких передусім було спрямована на відродження нашого духовного шару культури, українського фольклору. Сталося так, що на початку 1920-х рр. усі вони пішли з життя. Щоправда, К. Стеценко встиг разом з численною групою однодумців взяти участь в організації Комітету пам'яті М.Д. Леонтовича, створеного 1 лютого 1921 р. у відповідь на злочинне вбивство композитора, і не без зволікань, затвердженого у квітні 1921 р. владою¹¹.

Відома дослідниця Валентина Кузик висловлює актуальні думки про безперервність творчого процесу, про місце і роль постаті митця в різних періодах історії, вона зокрема зазначає, що кожна культура, як і кожна людина є неповторним, унікальним і оригінальним явищем світу. Іноді окрема постать митця набуває з часом значення «загальнолюдського символу», що не тільки визначає світогляд певного історичного періоду, але й стає певним духовним орієнтиром нації¹². Для українського мистецтва таким духовним батьком на початку ХХ століття був Микола Леонтович, людина великого духовного потенціалу, митець, основою життя якого стало вивчення, дослідження, збереження і творче переосмислення народнопісенного скарбу українського народу. Саме він став тим духовним лідером, який своїми творами зумів довести усьому світу, що український фольклор – це справді унікальне, самотутнє й неповторне явище, і ним потрібно пишатися. Навіть його смерть не зупинила процес побудови нового українського мистецтва початку ХХ ст., де народнопісенна творчість зайняла чинне місце в процесі розвитку культури українського народу. Саме 20-ті рр. ХХ ст. для нашої культури були визначальними на шляху до піднесення гідності української культури. Позбавлені власного суверенітету, своєї державності, українські діячі культури і мистецтва, віддаючи усі свої сили, а іноді, не шкодуючи власного життя, стверджували унікальність і самотутність українського мистецтва, виводячи його на рівень розвинених європейських країн.

Значна увага у дослідженнях зосереджується на історії створення Всеукраїнського музичного товариства ім. М.Д. Леонтовича, яке стало носити це звання з 26 лютого 1922 р. , коли Комітет пам'яті М.Д. Леонтовича було перейменовано на Всеукраїнське музичне товариство імені М.Д. Леонтовича. До його складу увійшли понад 50 осіб, крім найближчих родичів композитора як почесних членів, ми знаходимо: композиторів К. Стеценка, М. Вериківського, П. Козицького, П. Демуцького, професорів – Б. Яворського, А. Буцького, Ф. Блумендфельда, музикознавців і фольклористів-етнографів – К. Квітку, Д. Ревуцького, хороших диригентів – Г. Верьовку, Н. Городовенко, О. Соболя, а також поета П. Тичину, академіка С. Єфремова тощо. Першорядною метою товариства було вшанування пам'яті М. Леонтовича і сприяння розвитку музичної культури на Україні. Комітет тримав курс на продовження та розвиток традицій вітчизняної класики, шанобливе ставлення до народнопісенної творчості; активно сприяв розгортанню діяльності вже існуючих хороших колективів та народженню нових камерних ансамблів; займався організацією музичних виставок, концертів, інших музичних заходів, включаючи тематичні, регулярні Галицькі музичні вечори; влаштовував конференції, фольклорні експедиції, виступи кобзарів та лірників; налагоджував нотодрук. Значний суспільний резонанс викликала підготовка силами Товариства української експозиції на Міжнародній виставці у Франкфурті-на-Майні (1927 р.) Показовою для діяльності Товариства була Декларація, опублікована в журналі «Музика», №4 за 1924 р. Наведемо окремі її положення:

«1. Музичне товариство імені М.Д. Леонтовича висуває гасло: «Жовтень в музику»: а) організацію всіх активно-революційних музичних сил України; б) пробудження, виховання й організація музично-творчих сил робітництва і селянства; в) створення нових музичних цінностей і широке використання їх та найкращих зразків музики всесвітньої для потреб робітництва, селянства й Жовтневої революції; г) боротьбу з міщанством, просвітянством, халтурою і неосвіченістю в музиці.

2. Скерує свою роботу в бік організаційний, науково-творчий та видавничий.

3. Утворює нову громадську базу для роботи товариства, об'єднавши в собі весь активний музично-революційний елемент і виключивши зі складу товариства членів неактивних або ідеологічно чужих товариству». Хоча в декларації і відчуваються певні ідеологічні нотки того часу, необхідно зазначити, що на той час музичне товариство ім. М. Леонтовича відіграло значну роль у відродженні, збереженні та популяризації народно-пісенної творчості українського народу.

За перший рік існування Комітету було створено чотири комісії: музична, літературно-видавнича, музейна, загальноорганізаційна. Згодом, на базі першої, виділилися самостійні комісії: композиторська, хорова, перекладацька, видавнича. Велика увага приділялась збиральницькій діяльності. Так 1 березня 1922 р. Гнат Васильович Яструбецький поїхав у відрядження на Поділля. Мета цієї подорожі зводилася до збору автобіографічних даних про М. Леонтовича, матеріалів його музичної спадщини, спогадів очевидців про останній період життя та творчості композитора. «Незважаючи на всі труднощі цієї поїздки (голод, холод, розруха, бандитизм), Гнат Васильович провів титанічну роботу: зібрав та привіз до Києва особисті речі М.Д. Леонтовича, його музичні твори, фотографії, рукописи, спомини родичів і друзів композитора. Серед знайдених ним матеріалів були оригінальні твори митця (біля 200), методичні вказівки та рекомендації (понад 200), обробки народних пісень та аранжування різних творів для хору (380), листи, фотодруки з помітками тощо»¹³.

Значною подією того часу стала поява філій по всій Україні, основною метою яких стало вшанування пам'яті М. Леонтовича та сприяння розвитку української музичної культури. У 1927 році таких філій нараховувалося тринадцять, серед яких чотири були створені на Поділлі. Ще на початку 1921 р. на Поділлі була заснована Тульчинська філія. З самого початку своєї діяльності подільська філія розпочала роботу з відновлення діяльності заснованого Леонтовичем Тульчинського хору. Створення хорів було одним з необхідних і вкрай актуальних завдань Товариства, адже збереження народнопісенного матеріалу ставало можливим завдяки його популяризації. У 20-ті рр. ХХ ст. Товариством було зареєстровано близько тисячі музичних організацій, серед яких значну частину складали сільські та робітничі хори, хори трудшкіл, профшкіл та вузів.

Отже, одним з головних напрямків роботи Товариства було не тільки збирання народнопісенного матеріалу, запис, аранжування та збереження його, але й розповсюдження найкращих зразків українського фольклору в художньому виконанні, що сприяло розвитку естетичної культури та викликало почуття любові та пошани до рідного мистецтва.

У грудні 1997 р. у творча інтелігенція, вся громадськість України широко відзначила 120-ти річчя від дня народження видатного українського композитора, музично – педагогічного та культурного діяча, подолянина Миколи Леонтовича. З цієї нагоди в Кам'янець-Подільському державному педагогічному університеті відбулась перша Всеукраїнська науково-теоретична конференція «Музично-педагогічна і творча діяльність М. Леонтовича в контексті відродження національної освіти та культури». Проведення таких конференцій стало доброю традицією. На сьогодні вже проведено три таких конференції, кожна з яких має певний ракурс висвітлення творчості М. Леонтовича. Результати співпраці різних наукових діячів ми знаходимо в наукових збірниках конференції, в яких чи не вперше робиться спроба осягнути усю велич творчої особистості М. Леонтовича, його спадщини, різних аспектів діяльності митця. Автори статей зупиняються на узагальненні педагогічних ідей Леонтовича, до яких відносимо визнання українського фольклору як важливого естетичного й морального чинника у розвитку підростаючого покоління, прагнення до музичного виховання молоді на кращих зразках професійної та народнопісенної творчості, залучення молоді до вивчення й оволодіння здобутками українського мистецтва, взаємозв'язок усіх видів музичної діяльності, що надасть змогу охопити процес розвитку українського мистецтва й виявити основні тенденції цього процесу. Автори статей зупиняються на питаннях оновлення вітчизняної, зокрема музичної освіти (О. Ростовський, Л. Масол, Г. Савчук, О. Александрова), необхідності пошуку оригінальних ідей, нетрадиційних методів навчання й виховання школярів (Т. Борисова, А. Попович, Т. Бодрова, Г. Ватаманюк), звертають увагу на глибоко гуманістичну спрямованість ідей М. Леонтовича щодо побудови педагогічної системи музичного виховання, в основі якої лежать принципи активного творчого ставлення до музики, розвиток асоціативного мислення дітей. Велика увага в наукових збірниках приділяється висвітленню питань духовномузичної спадщини композитора в контексті морально-естетичного виховання підростаючого покоління (А. Завальнюк, В. Іванов, Н. Довгаленко, Д. Тукало, В. Кузик, М. Яра).

Важливою ознакою сьогодення є повернення у науковий обіг праць та публікацій перших дослідників життя та творчості М. Леонтовича. Серед таких дослідників вагоме місце належить Я. Юрмасу, який був не тільки сучасником композитора, але й зібрав досить рідкісний

документальний матеріал, здійснивши коментовані видання творів Леонтовича. Необхідно зазначити, що в житті М.Леонтовича народна пісня була тим духовним джерелом, завдяки якій він черпав своє натхнення. Поряд з композиторською творчістю, яка ґрунтується на зразках народнопісенної творчості, композитор активно займався збиральницькою та дослідницькою діяльністю. Для композитора показовим в цьому напрямку його діяльності був приклад його вчителя Ю. Богданова, що викладав у М.Леонтовича теорію музики в духовній семінарії. «Учителем був виданий збірник гармонізацій старовинних подільських і волинських наспівів (Вільно, 1894), у якому вміщено понад сто хорових обробок, записаних ним у селах Поділля і Волині старовинних піснеспівів, що сформувались у цьому ареалі на основі знаменного розспіву із засвоєнням народнопісенних традицій»¹⁴. Прислуховуючись до порад свого викладача, вивчаючи матеріал подільської преси про народну пісню та її виконавців – лірників, кобзарів, бандуристів, – Леонтович увесь вільний час віддавав збиранню народних пісень. Саме з цією метою він приїздив до Брацлавського, Ольгопільського та Гайсинського районів на Поділлі. Буваючи у своїх батьків у Білоусівці, він також збирав і записував народні пісні, пропонуючи їх до вивчення місцевим шкільним закладам. Ще будучи семінаристом, Леонтович диригував учнівським хором семінарії, який виконував подільські пісні на основі його власних зібрань, які він упорядкував і оприлюднив у 1901 р. – «Перший збірник пісень з Поділля» і другий у 1903 р. – «Другий збірник пісень з Поділля». Другий збірник пісень з Поділля Леонтович видав за власні кошти і надіслав його для ознайомлення М. Лисенкові. Саме доброзичлива оцінка Лисенка допомогла Леонтовичу в пошуках свого власного стилю, основою якого стали принципи української народної пісенності¹⁵.

Актуальними питаннями сьогодення є питання оновлення вітчизняної мистецької, зокрема музичної освіти. Необхідність пошуків оригінальних, нестандартних ідей, перспективних напрямів навчання і виховання молоді, де не останнє місце належить народнопісенній творчості українського народу, саме таким повинно бути виховання й навчання підростаючого покоління. Тільки завдяки розумінню значення у розвитку духовності нашого народу творчості М.Леонтовича, стане можливим духовне відродження української нації¹⁶.

Отже, збірники наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету засвідчують невичерпність народнопісенної творчості, дослідження її в різних регіонах і з різних аспектів. Вони також показують, що ще не одне покоління композиторів, педагогів і діячів мистецтва буде звертатися до творчого доробку видатного подільського митця М. Леонтовича, знаходячи відповідь на актуальні проблеми з педагогіки й освіти, композиції і фольклору, поринаючи у світ чудових духовних творів та обробок народних пісень подільського майстра. І останнім висновком з опублікованих збірників і, очевидно, найголовнішим, є те, що нам необхідно знати наше минуле, бо без нього нема і не може бути нашого майбутнього. І сучасне покоління дослідників має ще з більшою енергією і наполегливістю працювати на цій ниві, примножуючи здобутки своїх попередників.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Концепція гуманітарного розвитку України (проект). – Київ, 2008. – С. 30; 2. Адаменко А.Г., Воронкова Т.І. Всеукраїнське музичне товариство ім. М.Д. Леонтовича // Фонди відділу рукописів Центральної наукової бібліотеки АН УРСР– К., 1982; 3. Гордійчук Н. Миколай Леонтович. – К., 1977; 4. Кузик В. Нова притча про Терпінь-камінь // Культура і життя. – 1991.– 13 травня; 5. Бугаєва О. Музичне товариство імені М.Д. Леонтовича як об'єкт біографічних досліджень // Наукові праці бібліотеки Вернадського. – Вип. 13. – К., 2004; 6. Семенко Л.І. Краєзнавча діяльність Музичного товариства імені Леонтовича на Поділлі у 1920 – х рр.// Історія України. Маловідомі імена, події, факти. Зб. ст. – К. – 2006. – Вип. 33. – С.33; 7. Музика Радянської України // Українська Радянська Енциклопедія. – т. 11. – Кн. 2. – К., 1984 - С. 382; 8. Історія української музики: у 5-ти томах. – К., 1992. – Т. 4. – С. 436; 9. Збірник наукових праць. Серія педагогічна. – Кам'янець-Подільський, 2007. – Вип. 14. – С. 128-129; 10. Ситник Т. Народне багатоголосся та професійне пісенно-хорове мистецтво // Музично-педагогічна і творча діяльність М. Леонтовича в контексті відродження національної освіти та культури. Наук. доп. першої Всеукр. наук.-теорет. конфе р. (10-12 грудня 1997 р.). – Кам'янець-Подільський, 1997. – С. 125-128; Ростовський. Педагогічні ідеї М. Леонтовича: сучасна теорія і практика музичної освіти школярів // Матеріали до українського мистецтвознавства. Микола Леонтович і сучасна освіта та культура (До 125-річчя від дня народження). Зб. наук. праць. – Київ–Кам'янець-Подільський, 2003. – Вип. 4. – С. 5-6; Горбенко С., Корінець З. Гуманістична спрямованість музично-педагогічних поглядів М.Д. Леонтовича // Зб. наук. праць. Серія педагогічна. – Кам'янець-Подільський, 2007. – Вип. XIV. – С.19; 11. Слободянюк П. Велет пісні народної // Музично-педагогічна і творча діяльність М. Леонтовича в контексті відродження національної освіти та культури. Наук. доп. першої Всеукр. наук.-теорет. конфе р. (10-12 грудня 1997 року).– Кам'янець-Подільський, 1997. – С. 26-27; 12. Кузик В. Комітет пам'яті ім. М. Леонтовича як

феномен доби Українського Відродження 20-х років ХХ століття // Там само. – С. 4-5; 13. Семенко Л.І. Краєзнавча діяльність Музичного товариства імені Леонтовича на Поділлі у 1920 – х рр. // Історія України. Маловідомі імена, події, факти. Зб. ст. – К. – 2006. – Вип. 33. – С. 33; 14. Димченко С., Музичук р. Шляхи формування педагогічних засад М. Леонтовича // Матеріали до українського мистецтвознавства. Микола Леонтович і сучасна освіта та культура. Збірник наукових праць. – Київ–Кам'янець – Подільський, 2003. – Вип. 4. – С. 10; 15. Микола Леонтович. Спогади. Листи. Матеріали / Під ред. В. Ф. Іванова. – К., 1982. – 236 с.; 16. Кузик В. Момент істини ... Розкриття історичної правди в науковому доробку українських музикознавців // Збірник наукових праць Кам'янець – Подільського державного університету. Серія педагогічна. – Кам'янець Подільський. – 2007. – Вип. XIV. – С. 10-12.

М.А. Пилипак

ВЕСІЛЬНИЙ ОБРЯД ПОДІЛЛЯ

Український традиційний весільний обряд здавна привертая увагу науковців. Не залишилося без уваги й подільське весілля, дослідженню якого присвячено чимало праць. Ще у 1862 р. С. Руданський зробив докладний опис весільного обряду у своєму рідному селі Хомутичях¹. У 4 томі «Трудов етнографическо – статистической экспедиции в Западно – Русский Край ...», присвяченому родинній обрядовості українців, які зібрав та опублікував П. Чубинський, вміщено низку матеріалів із різних населених пунктів Поділля².

Однак найвагомішою серед них є праця Г. Танцюри «Весілля в селі Зятківцях», що вміщує вісімсот весільних пісень, опис весілля за етапами, майже півтори сотні танцювальних мелодій, народні ігри³.

У кінці ХХ – на початку ХХІ ст. вагоме місце у вивченні весільної обрядовості зайняли експедиційні записи, які є невід'ємними складовими етнологічних праць. Однією з таких є науковий збірник – «Подільська старовина», в якому низка статей присвячена вивченню подільського весілля, зокрема: Т. Пірус «Весілля в с. Рахнах-Лісових (І половини ХХ ст. – до поч. 60- рр. ХХ ст.)»⁴, В. Косаківського «Весілля в с. Хоменках Шаргородського району»⁵, в яких автори подають детальний опис традиційного весільного обряду сіл Рахни-Лісові та Хоменки Шаргородського району Вінницької області; А. Гавришука «Подільське весілля на Дністрі (20-і роки ХХ ст.)»⁶, де автор описує традиційне весілля с. Студениця, яке було затоплене у зв'язку з будівництвом Дністровської ГЕС, а також простежує вплив на весільний обряд сусідніх бессарабських сіл.

Цінні відомості про сучасний стан весільної обрядовості Поділля як загалом, так і окремих її етапів вміщено в публікаціях С. Творун⁷, В. Гадомського⁸, Н. Черняк⁹, Ю. Шахової¹⁰, Т. Тисячної¹¹, І. Драчук¹², С. Загнибиди¹³, Т. Ілик¹⁴, А. Кардаш¹⁵, О. Маєвської¹⁶ тощо.

Унікальною є праця С. Творун «Українські обрядові хліби: На матеріалах Поділля»¹⁷, у якій автор приділила увагу системному вивченню обрядових хлібів Поділля, а також звичаїв, вірувань, обрядів, пов'язаних з культом хліба, та використанням випічки у весільному обряді.

Але, незважаючи на величезну кількість вже надрукованих джерел, інтерес до подальшого поглибленого вивчення цієї теми серед етнологів не згасає, а кожні нові польові матеріали значно доповнюють та розширюють наші знання про весілля, як один з найважливіших обрядів родинної звичаєвості українців.

Запис традиційного весільного обряду на Хмельниччині здійснив і автор у складі комплексної історико – етнологічної експедиції науковців ІМФЕ ім. М. Рильського та ВДПУ ім. М. Коцюбинського у 2006–2007 рр.

Весільний обряд сіл Заруддя, Хотьківці, Митинці й Вереміївка Красилівського району, Хмельницької області істотно не відрізняється між собою, хоча мають місце певні яскраві локальні особливості. У дослідженні представлено особливості побутування весілля від кінця ХІХ до початку ХХІ ст.

Традиційний весільний обряд досліджуваних сіл складається з трьох частин: передвесільної, власне весілля та післявесільної. До передвесільного етапу належать *сватання* та *заручини*.

СВАТАННЯ. В обстежених селах молодий ішов сватати дівчину обов'язково з батьками, що було характерно для всього Поділля. Хлопець приходив з батьками, старостами (старші чоловіки, куми або інші родичі) і сватом (боярином), якщо робили велике сватання, то ще йшли хрещені батьки молодого – всіх має бути не парне число, чи сім, чи дев'ять ... можливо тому, що «за парою йдуть», тому зарання домовлялися, скільки прийде душ. Батьки нареченої казали: «не підеш, поки не прийде він з батьками. Прийде він з батьками, договоримося, то тоді можеш ходити і продовжувати». Бувало, що робили спочатку *змовини*, а потім *заручини* або вже разом. Казали *договорини* і *змовини*, а